

Qarışıq zamanın AYDINI

Elə şəxsiyyətlər var ki, onların sağlamlarında yandırdıqları mənəvi işıq ömürlərindən uzun, bəzən də həmişəlik olur. Vəfatından 28 il keçir, amma Əziz Şərif heç zaman unudulmur. Maraqlı həyat yolu və zəngin yaradıcılığı ilə seçilən, çoxcəhətli fəaliyyəti ilə xalqa, ədəbiyyata xidmət edən istedadlı tərcüməçi, ədəbiyyatşünas alim, əsl vətənpərvər Əziz Şərif ötən əsr Azərbaycan ədəbi mühitinin ən parlaq simalarından biri olub. Rəhmətlik ədəbiyyatşünas alim Abbas Zamanov onun barəsində həmişə məhəbbətlə danışar, dostunun Moskvadakı evini "pənah yeri, ümid evi" adlandırırdı. "Yuxarılara" şikayətə gedəndə mütləq Əzizgildə qalar, onun sayəsində əngəl işləri sahmana salardılar.

Əziz Şərif 1895-ci ildə Naxçıvanda anadan olub. Tərcüməyi-halı, valideynləri və soy-kökləri ilə bağlı qələmə aldığı "Keçmiş günlərdən" adlı kitabda müəllif öz nəslə haqqında müfəssəl məlumatlar verib. Sənədlə xatirələrdən ibarət olan bu qiymətli məxəzi vərəqlədikcə tarixilik baxımından bəzi qaranlıq məqamlara işıq düşür. Güzgü tutulan hadisələrin fonunda neçə-neçə unudulmaz və böyük şəxsiyyətin parlaq portreti görünür.

Məlum olur ki, Əziz Şərifin hər iki nənəsi Qarakilsə (indiki Sisian) mahalındakı Şəki kəndində anadan olub. "Zəngəzur" romanının müəllifi, məşhur yazıçı Əyyub Abbasov Əziz Şərifin doğmaca xalası oğludur. Erməni-müsləman münasibətləri nəticəsində doğma yurddan perik düşmüş nəsilər sonralar ara sakitləşəndə tez-tez ana yurda baş çəkər, onun saf, təmiz qoynunda dinclik taparmışlar. Bu hadisələrlə bağlı Əziz Şərifin xatirələrində Zəngəzur dağlarının əzəməti boylanır, təbiəti dil açır. O illərin fotosəkilləri də kitaba salınıb. Doğma vətəni Şəki haqqında yazırdı: "Səfali, axarlı-baxarlı, çəmənli-çəsməli Şəkiddə hər kəs azad, dünyadan bixəbər yaşayar, qızlar, gəlinlər çadranın nə olduğunu bilməz, başında yaylıq, dodağında yaşmaq gəzər, dolanar, bulaqdan su daşıyar, hana qurar, xalı toxuyar, nəhrə çalxalar, yayda biçin biçər, taxıl döyər, yuyar, qurudar, evin kişilərinə kömək edər. Bir sözle desək, təbii həyat sürərdi".

Əzizin atası Qurbanəli Şərifzadə dövrünün çox mükəmməl biliyə malik, savadlı, bir neçə dil bilən şəxsiyyəti olub. Mirzə Cəlillə, Mirzə Ələkbər Sabirlə, Əliqulu Qəmküsarla çox yaxın dostluğu, ailəvi münasibətləri varmış. "Molla Nəsrəddin"-in fəal yazarlarından biri olan Qurbanəli Şərifzadə bu jurnalın səhifələrində "Mozalanbəy", "Hacileylək" və s. gizli imzalarla öz felyetonlarını, tənqidi yazılarını dərc etdirərmiş. Arxiv materiallarından məlum olur ki, M.Ə. Sabir həmişə Qurbanəliyə "Ruhum, canım Şərifzadə", - deyə müraciət edərmiş. Cəlil Məmmədquluzadənin Şərifzadəyə şəxsən bağışladığı "Molla Nəsrəddin" jurnalının cildinə yazıl-

mışdı: "Bu kitabı mən verirəm hamıdan çox istədiyim Qurbanəliyə ki, bizlər də ölüb gedəndən sonra onun oğlanları bizim dostluğumuzu bu kitabı açan vaxt yada salsınlar". Hüseyn Cavid isə Qurbanəli Şərifzadəni "dövrünün fazla məlumatlara malik müəllimi, böyük istedad sahibi və qəhrəman bir rəhbəri" adlandırırdı. Firdun bəy Köçərli Qurbanəli Şərifzadənin vəfatı ilə bağlı 1917-ci ildə "Açıq söz" qəzetində yazırdı: "Millətimizin ruhu, həyatı, səadətli və mənəvi varlığı Şərifzadənin zəif vücudunda müşahidə olunmaqda idi".

Təbii ki, belə məziyyət və zəka sahibinin övladı olmaq şərəfini Əziz hələ kiçik yaşlarından duymamış deyildi. Uşaqlıq illəri doğma Şəki kəndində keçən Əziz Şərifin ilk oxuduğu təhsil ocağı Naxçıvanda Məmmədağa Sidqinin açdığı "Təbiyə

təccüblə bilik toplayaraq mədəni səviyyəmi yüksəldirdim".

Tiflisdə gimnaziyada oxuduğu illərdə Əziz Şərif bir müddət Cəlil Məmmədquluzadənin ailəsində tərbiyə olunmuş, mütərəqqi ictimai ideyalara yiyələnmişdi. O dövrdə Tiflisdə fəaliyyət göstərən Azərbaycan aktyorlarını, sənətkarlarını da məhz Mirzə Cəlilin evində görmüşdü. Hətta Məmməd Rza Təhmasib, Hüseyn Ərəblinski ilə yoldaşlıq edərmiş. Erməni quldurlarının 1905-ci ildə başladığı qəddarlığın alovları bütün Azərbaycanı bürüməkdə idi. Naxçıvanda da qanlı qırğınlar törədilmiş, talanlar edilmişdi. Aranın belə qarışdığı bir vaxtda Qurbanəli kişi ehtiyatlı olaraq Əziz Şərif Tiflisdən Naxçıvana aparmışdı.

1906-cı ildə Cəlil Məmmədquluzadənin redaktorluğu ilə "Molla Nəsrəddin" jurnalının ilk nömrəsi işıq üzü gördü. Əziz Şərif öz xatirələrində yazır ki, jurnal çıxan gündən atam özü abunəçi yazılmış, Naxçıvanda bütün dost və tanışlarını da abunəçi yazdırmışdı. "Yadımdadır ki, jurnal bizə iki nüsxə gəlirdi. Bir nüsxəsi atamın adına, biri də jurnalə həvəsləndirmək üçün mənim adıma".

Beləliklə, Əziz Şərifin "Molla Nəsrəddin" jurnalında ilk yazısı çıxdanda 15 yaşı vardı. "Molla Nəsrəddin" jurnalının 16-cı nömrəsində çap edilmiş bu yazı "Əziz Qurbanəli oğlu Şərifzadə" imzası ilə çap edilib. Atası Qurbanəli Şərifzadənin arxivində bir sıra sənədlər və məktublar var ki, onlar Qurbanəli Şərifzadənin "Molla Nəsrəddin"-in necə fəal yazarlarından olduğunu təsdiqləyir. Əlbəttə, Qurbanəli Şərifzadə peşəkar yazıçı, yaxud jurnalist olmayıb. Lakin dövrünün ağrı-acılarını dərinlən duyan, xalqına, millətine üreyi yanan bir şəxsiyyət idi. Onun bu yöndəki yaradıcılığının tarixi əhəmiyyətini müəyyənəlmək, tədqiq etmək xüsusilə vacibdir.

Sonralar təhsilini davam etdirən Əziz Şərif Moskvada ali məktəb bitirmişdi. Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra 1925-ci ildə Zaqafqaziya Mərkəzi İcraiyyə Komitəsində işləməyə başlayır. O, mətbuatda fəal çıxış edir, tədqiqatlar aparır, ədəbiyyatşünaslıqla bağlı maraqlı əsərlər qələmə alır.

Əziz Şərif həm də respublikamızda tərcümə işinin banilərindən sayılır. O, rus və Azərbaycan dillərində bədii tərcümə sahəsində çox səmərəli fəaliyyət göstərib. Cəlil Məmmədquluzadənin, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin, Mir Cəlalın, Süleyman Rəhimovun, Mirzə İbrahimovun əsərlərini rus dilinə, Qoqolun, Qorkinin, Fadeyevin romanlarını, povest və pyeslərini ana dilimizə tərcümə edib. O, ədəbi əlaqələrin yaxınlaşmasında, inkişafında sanballı xidmət göstərmiş. "Naxçıvan məktubları", "Sabir bu gün", "Cəlil Məmmədquluzadə", "Molla Nəsrəddin"-in yaranması, "Zaqafqaziya xalqlarının ədəbiyyatı", "Vaqif məhəbbət və gözəlik nəğməkarıdır" kimi əsərləri hələ sağlığında ona böyük şöhrət qazandırır.

"Keçmiş günlərdən" kitabının isə tarixi əhəmiyyəti daha böyükdür. Burada

■ Flora XƏLİLZADƏ
əməkdar jurnalist

həm Azərbaycan tarixinin müəyyən məqamları faktlarla öz əksini tapıb, həm də ədəbiyyatımızın tanınmış simalarının bizə bəlli olmayan həyatı qələmə alınıb.

Əziz Şərif 1937-ci il repressiyalarının sarsıntılarına yaşamış, duymuş bir şəxsiyyət olub. Onun uşaqlıqdan sevdidi Hüseyn Cavid o ağır illərin qurbanı olub. Mişkinaz xanım Cavid öz xatirələrində minnətdarlıqla xatırlayırdı ki, o illərdə hamı bizdən üz döndərmişdi. Çoxu salam verməyə belə qorxurdu. Bu ağır və yalqız günlərdə Cavidin ailəsini arayan, axtaran, onların ünvanına məktub yazan iki nəfərdən biri məhz Əziz Şərif idi. O, öz insanlıq borcunu sədaqətlə yerinə yetirirdi. Həmişə Turan Cavidə təskinlik verməyə, ona dayaq olmağa çalışırdı.

Filologiya elmləri doktoru Əziz Şərif həm də böyük pedaqoq idi. O, 25 ildən artıq müddətdə, ömrünün axırınadək M.V. Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin professoru olub. Azərbaycanın Əməkdar elm xadimi Əziz Şərif Moskvada dünyasını dəyişəndə 94 yaşı var idi. Vəsiyyətinə görə Əziz Şərif Naxçıvan qəbiristanlığında, atasının yanında dəfn edilib. Burada bir qəribə uyğunluğu xatırlamamaq olmur.

Qurbanəli Şərifzadə də erməni quldurlarının torpaq iddiasına düşdüyü vaxt dünyasını dəyişmişdi, Əziz Şərif də məhz 1988-ci ildə, soydaşlarımızın doğma torpaqlarından qovulduğu vaxt vəfat etdi. Ruhlarına daim dualar oxunan hər iki parlaq şəxsiyyət bütün varlıqları ilə torpağa, Vətənə bağlı insanlar olublar. Vaxtilə Qurbanəli Şərifzadənin qəbrinə üstündə nitq söyləyən Rza Təhmasib belə bir söz demişdi: "Mərhum hürriyyət və ədalətin ən səmimi dostlarından biri idi. Məşədi Qurbanəli bəy kimi vücudların fəvvarə olub getməsi millət üçün ağır dərd-dir".

Bu fikri eynən Əziz Şərif haqqında da söyləmək mümkündür. Amma bir təsəlli var ki, parlaq şəxsiyyətlərin saldıqları izlər pozulmur, yandırdıqları mənəvi işıqlar isə heç vaxt sönmür. Akademik İsa Həbibbəyliyə məxsus fikirdir ki, Əziz Şərifin yazdıqları da, keşməkeşli ömrü yolu da ötən əsrin salnaməsidir. Bu salnamədən isə hürriyyət aşiqlərinin, millət fədailərinin arzuları, çabaları, yarıda qırılmış ömürləri, qarışıq zamanın aydınları boylanır...

**Azərbaycan Respublikası Prezidenti
yanında Kütləvi İnformasiya
Vəsaitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi
Fondunun maliyyəsi
əsasında hazırlanıb.**